

УДК 343.132(477)

B. M. Ревака, канд. юрид. наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
кафедра кримінального права, кримінального процесу і криміналістики
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ПОЧАТОК ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ І КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ ВІДПОВІДНО ДО НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Автори нового КПК України запропонували відмовитися від дослідчої перевірки та стадії порушення кримінальної справи взагалі. Таким чином усунено найстотнішу перепону в кримінальному провадженні, що викладено у розділі 3, глави 19 КПК України.

Важливою новелою нового Кримінального процесуального кодексу України є положення щодо відмови від інституту порушення кримінальної справи. За таких умов громадяни мають змогу реалізувати право на захист своїх інтересів одразу після надходження заяви чи повідомлення про злочин. Зазначене унеможливить певні конфлікти між працівниками правоохоронних органів і громадянами, оскільки кожну заяву чи повідомлення обов'язково розглянуть

Ключові слова: слідчий, прокурор, слідчий суддя, довідка спеціаліста (експерта) та висновок, дослідження спеціаліста — експертне дослідження, опитування — допит

Згідно з положенням нового КПК України у кримінальне процесуальне законодавство запроваджують низку нових інститутів. Зокрема поняття «кримінальних правопорушень» (іх поділятимуть на злочини та кримінальні проступки). Стаття 215 КПК України наголошує, що досудове розслідування злочинів здійснюється у формі досудового слідства, а кримінальних проступків — у формі дізнання в порядку, передбаченому новим КПК України. Започатковано суб'єкт кримінального провадження — «слідчий суддя», унормовано дистанційне досудове розслідування тощо.

Окрім того, ліквідовано стадію порушення кримінальної справи й інституту повернення кримінальної справи на додаткове розслідування.

Варто зупинитися на одному з інститутів, що зазнав найсуттєвіших змін — початок досудового розслідування.

У зв'язку зі збільшенням кількості зареєстрованих заяв і повідомень про злочини й передбачений законодавством перерозподіл підслідності злочинів, що призвів до суттєвого зростання рівня навантаження на слідчих, питання належного законодавчого забезпечення початку досудового слідства набуває особливого значення. Оперативне регулювання на згадані звернення громадян відбувається в усіх випадках, однак лише незначна частина заяв та повідомень містять достатньо інформації про вчинення злочину й, відповідно, на її основі й проводять повноцінне розслідування. Щодо інших заяв і повідомень, у яких бракує таких відомостей, ухвалюють рішення про відмову в порушенні кримінальної справи.

Саме тому важливою новелою нового Кримінального процесуального кодексу України є положення щодо відмови від інституту порушення кримінальної справи.

За таких умов громадяни матимуть змогу реалізувати право на захист своїх інтересів одразу після надходження заяви чи повідомлення про злочин. Зазначене унеможливить певні конфлікти між працівниками правоохоронних органів і громадянами, оскільки кожну заяву чи повідомлення обов'язково розглянуть.

Як зазначено у ч. 2 ст. 214 КПК України, досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення затверджуються Генеральною прокуратурою України за погодженням з МВС України, СБ України органом, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства.

Ліквідація інституту дослідчої перевірки також дає можливість уникнути повторного проведення деяких процесуальних дій, що необхідно проводити в її межах (опитування — допит). Також цілком зрозумілим є обурення громадян щодо цього, адже їм необхідно двічі з одного приводу приходити в правоохоронний орган. Аналогічна ситуація існує й стосовно проведення експертних досліджень: методика одна, а підсумкові документи лише змінюють назву — довідка спеціаліста (експерта) та висновок.

Щоб порушити кримінальну справу, наприклад, у сфері господарської діяльності, потрібно було провести дослідження, вилучити документи в організаціях, нотаріальних конторах, банківських установах. Попередне законодавство не дозволяло це робити, якщо кримінальну справу не порушено. Тому слідчому необхідно було організувати проведення попереднього дослідження, а після порушення кримінальної справи — повноцінної експертизи. Це призводило до значних матеріальних збитків державі й не сприяло процесуальній економії. А терміни розгляду тим часом спливають, витрачаються державні кошти, які можна використати на поліпшення матеріальної бази органів правопорядку. До того ж ця обставина, передусім, виставляє в ролі винуватих правоохоронців, які, на думку потерпілих, не працюють належним чином. Саме це й спонукало авторів нового КПК України запропонувати відмову від дослідчої перевірки та стадії порушення кримінальної справи взагалі. Таким чином усунено найістотнішу перепону в кримінальному провадженні. Це значно заощаджує час, людські й матеріальні ресурси, зникає необхідність повторного проведення процесуальної дії тощо.

За таких умов заявники матимуть змогу реалізувати право на захист одразу після відповідного звернення в правоохоронні органи. Адже нині в багатьох заявах ухвалюють рішення про відмову в порушенні кримінальної справи, що ускладнює, а то й унеможлилює відновлення порушених прав громадян.

Як підсумок вищесказаного законодавець у ч. 3 ст. 214 КПК України чітко вказав, що здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Огляд місяця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що здійснюється негайно після завершення огляду. У разі виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річному судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування розпочинається негайно; відомості про нього вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань при першій можливості.

Відповідно до ч. 1 ст. 214 нового КПК України слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше як за 24 години після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування, значно швидше після вчинення кримінального правопорушення зможе проводити повний комп-

лекс слідчих (розшукових) дій, необхідних для повного, всебічного й неупередженого досудового розслідування. Окрім того, він може проводити негласні слідчі (розшукові) дії, які значно розширяють його процесуальні права та можливості.

Іншим приводом для внесення відомостей у Єдиний реєстр досудових розслідувань і початку відповідного розслідування є особисте виявлення правоохоронцем ознак кримінального правопорушення. При виявлені працівником правоохоронного органу правопорушення він повинен повідомити про це керівництво із зазначенням відомостей, які вноситимуться в Єдиний реєстр досудових розслідувань. Позитивним положенням нового КПК України є те, що саме керівник органу досудового розслідування визначатиме попередню кваліфікацію кримінального правопорушення й слідчого (слідчих), який проводитиме розслідування. Наділення цього суб'єкта такими повноваженнями стане надійною гарантією недопущення укриття правопорушень від обліку.

Отже, початок досудового розслідування як стадія кримінального провадження триватиме під наглядом керівника органу досудового розслідування, якого, своєю чергою, контролюватиме прокурор, що значно покращить якість матеріалів кримінального провадження.

У частині 4 статті 214 КПК України вказано, що слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальне правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається.

Із заявою чи повідомленням має право звертатися як заявник, так і потерпілий. Новий кримінальний процесуальний закон розрізняє цих суб'єктів. Мало того, наділяє заявитика певними правами вже на стадії реєстрації заяви (одержати від органу, у який подано заяву, документ-підтвердження про її прийняття і реєстрацію, надавати до заяви речові докази, а також одержувати інформацію про закінчення досудового розслідування). Тож він матиме суттєвий арсенал прав у відстоюванні власних інтересів.

Позитивним є й крок щодо додаткового визначення такого суб'єкта, як потерпілий. Адже, згідно із новим КПК України, ним можуть визнати і юридичну особу. Потерпілим, відповідно до положень згаданого кодексу, є фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральну, фізичну або майнову шкоду, а також юридична особа, якій таким правопорушенням заподіяно майнову шкоду. Права й обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення. Раніше ж доводилося чекати винесення постанови про визнання потерпілого, щоб реалізувати свої законні права. Обсяг прав потерпілого значно ширший, аніж заявника, тому недаремно законодавець передбачив необхідність вручення пам'ятки про його процесуальні права й обов'язки посадовцем, що прийняв заяву про кримінальне правопорушення. Зловживання громадянами автоматичним набуттям статусу потерпілого унеможливлено закріпленим у КПК України права слідчого відмовити в такому визнанні.

Проблемою було раніше й те, що важко піддавався визначенням статус потерпілого в разі його смерті, адже інколи родичі померлого з різних причин також хотіли набути цих прав. Згідно з новою редакцією КПК України, якщо внаслідок вчинення кримінального правопорушення настало смерть людини або вона перебуває в стані, що унеможлилює подання нею відповідної заяви, потерпілим визнають лише одну особу із близьких родичів чи членів сім'ї, що надала заяву про залучення її до провадження як потерпілого. Лише за відповідним клопотанням, на розсуд слідчого, потерпілими також можуть визнати кілька осіб. Після того як людина, яка перебувала в стані, що не унеможлилював подання відповідної заяви, зможе користуватися процесуальними правами, вона має право просити залучити її до провадження як потерпілого. Якщо заяви про вчинення кримінального правопо-

рушенні або про залучення до провадження як потерпілого не подано, то слідчий, прокурор, суддя можуть визнати особу потерпілою лише на підставі її письмової згоди. Без неї, якщо виникне потреба, особу можуть залучити до кримінального провадження як свідка.

Попередні й нові форми подання заяв та повідомлень про кримінальні право-порушення практично нічим не відрізняються. Вони бувають як усні, так і письмові. Позитивне те, що стандарт останніх не визначено, і люди можуть подати їх у довільному форматі, а посадовці правоохранного органу зобов'язані ці звернення прийняти. Щоб запобігти поданню завідомо неправдивих заяв про злочин, заявників попереджатимуть про відповідальність за ст. 383 КК України.

Не менш важливим є крок щодо розгляду клопотань під час досудового слідства. Так, частинами 1 та 2 ст. 220 КПК України передбачено, що клопотання сторони захисту, потерпілого і його представника чи законного представника про виконання будь-яких процесуальних дій слідчий, прокурор зобов'язані розглянути в строк не більше трьох днів з моменту подання і задоволити їх за наявності відповідних підстав.

Про результати розгляду клопотання повідомляється особа, яка заявила клопотання. Про повну або часткову відмову в задоволенні клопотання виноситься вмотивована постанова, копія якої вручається особі, яка заявила клопотання, а у разі неможливості вручення з об'єктивних причин — надсилається їй.

Відповідно до ч. 1 ст. 218 КПК України досудове розслідування здійснюється слідчим того органу досудового розслідування, під юрисдикцією якого знаходитьться вчинення кримінального правопорушення, інші вимоги щодо місця проведення досудового розслідування викладені в частинах 2, 3, 4 та 5 цієї ж статті.

Слід також звернути особливу увагу на строки досудового розслідування. У частині 1 статті 219 КПК України зазначено, що досудове розслідування повинно бути закінчено:

1) протягом одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку;

2) протягом двох місяців з дня повідомлення про підозру у вчиненні злочину.

Крім того, частина 2 цієї ж статті передбачає продовження строку досудового розслідування у порядку, передбаченому параграфом 4 глави 24 цього Кодексу. При цьому загальний строк досудового розслідування не може перевищувати:

1) двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку;

2) шести місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості;

3) дванадцяти місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Стрік із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до дня її скасування слідчим суддею або винесення постанови про відновлення кримінального провадження не включається у строк, передбачений цією статтею.

Ухвалений у квітні 2012 р. Кримінальний процесуальний кодекс України закріпив новий порядок досудового розслідування, унормував заходи забезпечення кримінального провадження щодо сторін такого провадження, а також осіб, залучених до розслідування чи судового розгляду.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. — К.: Правова єдність, 2012.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України (з предметними матеріалами). — Х.: Інтелект Прогрес, 2007.
3. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар /За заг. ред. В. Я. Тація, В. В. Стасиса. — К., 2003.

B. H. Revaka, канд. юрид. наук, доцент

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

НАЧАЛО ДОСУДЕБНОГО РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ И УГОЛОВНЫХ ПРОСТУПКОВ СОГЛАСНО НОВОМУ УГОЛОВНОМУ ПРОЦЕССУАЛЬНОМУ КОДЕКСУ УКРАИНЫ

Авторы нового УПК Украины предложили отказаться от доследственной проверки и стадии возбуждения уголовного дела вообще. Таким образом устранена наибольшая преграда в уголовном производстве.

Важной новеллой нового Уголовного процессуального кодекса Украины является положение об отказе от института возбуждения уголовного дела. В таких условиях граждане имеют возможность реализовать право на защиту своих интересов сразу после поступления заявления или сообщения о преступлении. Сказанное позволит решить некоторые конфликтные ситуации между правоохранительными органами и гражданами, поскольку каждое заявление или сообщение подлежит обязательному рассмотрению

Ключевые слова: следователь, прокурор, следственный судья, справка специалиста (эксперта) и заключение, исследования специалиста — экспертное исследование, опрос — допрос